

б) кичик гурухлар ёрдамида ўқув материалларининг яхлит ҳолда қайта ишлаб чиқишларини амалга ошириш.

V. Янги мавзу юзасидан талабалар ўртасида савол-жавоб, ўқув баҳси уюштириш

VI. Талабалар билимини тест топшириқлари ёрдамида назорат қилиш ва баҳолаш

VII. Янги мавзунинг қайта ишлаш ва яқунлаш.

VIII. Ўйга вазифа бериш

Ҳамкорликда ўқитиш орқали талабалар ўқув топшириқларини биргаликда ўқишни ўрганадилар. Бу технология ҳар бир талабанинг тахсил олишдаги муваффақияти гуруҳ муваффақиятига олиб келишини англаган ҳолда мунтазам ва сидқидилдан ақлий меҳнат қилишга, ўқув топшириқларини сифатли бажаришга, ўқув материални пухта ўзлаштиришга, ўртоқларига ҳамкор бўлиб, ўзаро ёрдам уюштиришга замин тайёрлайди. Шунингдек, гуруҳлар топшириқларни тўлиқ бажариши натижасида ўқув материалнинг яхлит ўзлаштирилишига ва мавзунинг гуруҳларга бўлиш орқали деярли барча талабаларни дарсга жалб этилганлигини, билиш ва ижодий изланишлари орқали

ўқув топшириқларидан кўзланган мақсадларга эришишди, деб ҳулосаланди.

Семинар мавзусини ташкил этишда педагогик технологиялардан, график органайзерлардан ва кейс-стади усулларида фойдаланиш орқали талабаларда ўзлаштирилган билимларни амалий қўллаш кўникмаларини шакллантиришга, аниқ вазиятларни таҳлил қилиш, фарзларини илғари суриш, аввал ўзлаштирган билим, кўникма ва малакаларини янги вазиятларда қўллаб, янги билим, кўникма ва малакаларни эгаллаш, ўз фикрларини баён этишларига эришилди. Шу билан бирга талабаларда касбий фаолиятда учрайдиган масаланинг ечимини излаш ва топа олиш, жамоада ишлаш, бўлажак касбининг нозик томонларни ўрганишга имконият яратган бўламиз.

Таърибамиз шуни кўрсатдики, маъруза ва амалий машғулотлар жараёнида педагогик технологиялардан тўғри фойдаланиш таълим самардорлигини оширади, талабанинг бўлажак касбига бўлган қизиқишини оширади ва мустақил ишлашга ундайди.

Адабиётлар

1. Олий таълим. Меъёрий-ҳуқуқий ва услубий ҳужжатлар тўплами. -Т.: "Истиқлол", 2004.
2. Топилдиев В.Р. Таълим ва тарбия жараёнидаги таълимий меъёрий-ҳуқуқий асослари. -Т.: 2015. 164-б.
3. Клемешева Л.С., Алматов К.Т., Матчанова А.Т. Возрастная физиология. - Ташкент: 2002.
4. Содиков Б.А., Кучкарова Л.С. ва бошқалар. Болалар ва ўсмирлар физиологияси ва гигиенаси. -Тошкент: Ўзбекистон давлат энциклопедияси давлат илмий нашриёти. -Тошкент: 2005. 234-б.
5. Иргашев М.С., Клемешева Л.С. Ёшга оид физиология. -Тошкент: 1991.
6. Маркосян А.А. Вопросы возрастной физиологии. - М.: «Просвещение», 1974.
7. Толипова Ж. "Биологияни ўқитишда педагогик технологиялардан фойдаланиш". -Тошкент: 2011.
8. Толипов Ў.Ў., Ўсмонбоева М. "Педагогик технология: назария ва амалиёт" Ўз.РФА нашриёти.
9. Азизходжаева Н.Н. Педагогик технологиялар ва педагогик маҳорат. -Т.: ТДПУ, "Низомий", 2003.

РЕЗЮМЕ

Ҳамкорликда ўқитиш орқали талабалар ўқув топшириқларини биргаликда ўқишни ўрганадилар. Бу технология талабаларни ижодий изланишларга ундайди. Топшириқларни тўлиқ бажариши натижасида ўқув материалнинг яхлит ўзлаштирилишига ва кўзланган мақсадларга эришиш учун ҳаракат қилади. Шу билан бирга талабаларда масаланинг ечимини топа олиш, жамоада ишлаш имкониятини яратган бўламиз.

РЕЗЮМЕ

С помощью совместного обучения студенты приобретают навыки совместно выполнять учебные задания. Эта технология обучает креативному поиску. В результате полного выполнения заданий они стремятся к целеному усвоению учебного материала и достижению поставленных целей. Вместе с тем, студентам создаются условия для совместного решения задач и работы с коллективом.

SUMMARY

Through collaborative learning, students learn to read together the task. This technology encourages students to pursue creative research. Carrying out tasks completely they try to achieve the goal of integrating the learning material and achieving the intended goals. At the same time, students are able to find a solution to the problem and to work in the team.

ЖАСЫ ҮЛКЕН – ТӘРБИЯШЫ ҲАМ ТӘРБИЯ ҚУРАЛЫ СЫПАТЫНДА

А.К.Пазылов – педагогика илимлерининг кандидаты, доцент

Эжинияз атындағы Нөкис мәмлекетлик педагогикалық институты

Таянч сўзлар: кекса инсонлар, хурмат, иззат, маросимлар, бошқариш, ўзаро хурмат, тарбиячи, тарбия воситаси, куда, кудача.
Ключевые слова: старейшина, уважение, почёт, свадьбы и другие мероприятия, руководить, почтение, воспитатель, средство воспитания, сват, сваты.

Key words: elder, respect, honor, weddings and parties, to lead, reverence, educator, a means of upbringing, matchmaker, father-in-law daughter-in-law.

Халқымыз эзелден жасы үлкенди сыйлап, олардың хурметин, иззетин орнына қойыўды әдетке, өзлериниң салт-дәстүрине айландырған халық. Олар өз балаларына тәрбия бериў ислеринде де, оларды жасы үлкенлерди сыйлаўға үйретип барады. Жасы үлкенлердиң аз да болса көзге көринерлик ибратлы ислери болса, өз балаларын сол жасы үлкеннен өрнек алыўға шақырады.

Өз нәўбетинде, жасы үлкенлерде өзлериниң атына ылайықлы түрде, этирапындағыларға хәм жасларға ибрат болыўға ҳәрәкет жасайды. Буның ушын қолда бар мүмкиншиликлердиң барлығынан пайдаланады. Биз, жасы үлкенлик хәм жасы үлкенди сыйлаў мәселесине байланыслы «Еркин Қарақалпақстан» газетасының 2015-жыл 12-февральдағы санында «Жасы үлкенлерди сыйлаў ўақтыншалық мапаз емес», усы газетаның 1989-жыл 3-июндағы санында «Жасы үлкен усындай бола ма?» атлы мақалаларымызды турмыстан

алынған мысалларымызға тийкарланып жазған едик. Арадан бир қанша жыллардың өтиўине қарамастан жасы үлкенлик хәм оларды сыйлаў мәселесине еле де болса итибарымызды күшейтиўдиң зәрүрлиги сезилип турғандай түйилди.

Әлбетте, жасы үлкен хәмме жерде керек. Жасы үлкенниң үйде де, жәмийетлик орынларда да жаслардың кеңесгөйи, ибрат аларлық тулғасы дәрежесинде болыўы – жасларымыздың еликлеўине мүмкиншилик туўдырады. Еликлеў арқалы бала өз этирапындағылар менен қарым-қатнас жасаў барысында үлгили ислери менен көзге түседи. Еликлеў – бала минез-қулқын жақсылаў ислерине де унамлы тәсир жасайды.

Жасы үлкен тойларға шақырылады. Олардың орны төрде болады. Жасы үлкенлер той-мерекелерди басқарады. Той-мерекелердиң тәртипи, ысырапгершиликсиз өткерилиўине жасы үлкенлерде жуўапкер саналады.

Себеби, жасы үлкеннің ақыллылық пенен берген пәндиу-нәсиятлары той беріушілер ушын да, тойға хызмет етип жүргенлер ушын да, жасы кишилер ушын да орынланыуы ўәжип саналады.

Бир ўақытлары жасы үлкенлер басы-қасында болса да дәстүримізге сырт еллердің тәсиринде енгизилген «комсомол тойлары»н урыс-қағыссыз дағытыў жүдә қыйын еди. Айырым жерлерде тойхана тәрепинен жасларға арақ-шарап берилмесе де, олардың азғана ўақыт өткеннен кейин өзлерин жоғалта баслап, урыс-қағысқа бейимлесе баслағанлығын елеге шекем умытқанмыз жоқ. Буннан соңғы ўақытлары шығарылған «Гулянка»дағы унамсыз ўақыяларды, айырым орынларда «Гулянка»ға қатнасыўшы автомашиналардың жол ҳәрекетлерине бойсынбаған халдағы тәртипсизликлерин жасы үлкенлер көрмей жүрипти деп ойлаўымыз мүмкин бе? Әлбетте, мүмкин емес. Онда не ушын айырым жаслар жасы үлкенлериниң ақыл-нәсиятларын тыңлаўдан қашықласыўға бейимлесип үлгерген?

Бизиң пикиримизше, айырым жасы үлкенлер өзлериниң унамсыз минез-қулықтары менен жаслар алдындағы абырайын жоғалта баслаған. Биз ертеректеги «Қарақалпақстан жаслары» газетасының 2012-жылдың 31-май күнги санында жәриялаған «Миллий қәдириятлар хәм тойлар», «Мәденият хәм спорт» газетасының 2017-жылдың 4-март сәнесиндеги «Той – тәрбия қуралы сыпатында» атлы мақалаларымызда көбирек жасларды мысал ретинде келтирип, оларға гинә таға баслап едик. Буннан соңғы 2,5-7 жылға шамалас ўақытлардағы бақлаўларымыз той хәм той барысында өзлерин услап тутыў мәселесинде тек жасларды гиналай беріуді орынсыздай түйилетуғынлығын, айырым жасы үлкенлердің өзлерин услап-тутыў мәселесинде еле де болса ойланып көриўи кереклигин көрсетти.

Пикиримизге дәлил сыпатында гейпара мысалларға жүгиниўимизге болады. Мәселен, гейпара шаңарақлар баласының үйлениў тойында ямаса қызын узатыў тойларында елге, ағайын-туўғанларға дастурхан жайып, той береді. Усы тойда ямаса тойдан алдын жаңадан болған қудалар ушын өз алдына дастурхан жайылады. Тойға келиўши қудаларды олардың жасы үлкени басқарып келеді. Сол жасыүлкен менен бирге тойға келиўши қуданың куда-кудағайлары, өзиниң хәм ҳаылының туўысқан-туўғанларынан адамлар қосылып, абырайлы бир «делегация»ның составын қурайды. Тойға келместен алдын оларға өз тәрепиниң жасыүлкенни пәндиу-нәсиятларын береді. Жасыүлкенниң айтқанынан шықпаў кереклигин ескертеді.

Усы куда-кудағайларды күтиўшилердің ишинде де жасыүлкен болып, олда өз тәрепиндеги жасы кишилерге ақыл-нәсиятларын береді. Жумысларды бөлистиреді..

Бизиң пикиримизше, тойға келиўши куда-кудағайлар да, оларды күтиўши куда-кудағайлар да – кишкене балалардан баслап ер жетейин деп турған балалар хәм қызлар ушын да еликлеўге қолайлы болған тәрбия қуралы ўазыйпасын да атқарады. Олар тойға келип-кетиўши куда-кудағайлардың хәм оларды күтиўшилердің өзлерин услап тутыўын көреді, мийманлардың биреў-биреўи менен болған сәўбетлерине де қулақ түреді.

Халқымыздың психологиялық өзгешеликлерине нәзер салып қарасаңыз, олардың куда-кудағайларды күтиў дәстүрлерин бәрқулла жаксылаўға ат салысып киятырғанлығын көриўге болады. Деген менен, олар куда-кудағайларды күтиўди өзлеринше «жаксылайман» деп жүрип, оны өзлери сезбеген халда қурамаластырып алады. Ақыр соңында, өзлериниң қурамаластырыўы арқалы ерискен куда-кудағайларды күтиўдің жаңаша дәстүрлериниң «жетискенликлеринен» қутылыў шараларын излестирип көриўге мәжбүр болады.

Гейпара жаңаша дәстүр жетискенликлери менен суўғарылған айырым жасыүлкенлер той басланғаннан кейин, анығырағы, бир-еки «алып жибер»ден кейин, усы тойда өзлеринен ибрат алыўы мүмкин болған кишкенелердің де қатнасып атырғанлығын умыта баслайды. Өзлеринше, дурыс хәзиллесип атырман деген ойға берилип, аўзынан шыққан сөзлерге итибар бере алмай қалады. Куда күтиўши тәреп имканияты болғаншелли күтилип атырған куда-кудағайларды шаршатыў, оларды өз аяқларында тура алмайтуғындай дәрежеге шекем алып барыўға ҳәрекет жасайды. Олардың ақыл-ойын ибратлы ислер менен көзге түсиў, жаксы-жаксы әңгимелер айтып берип, мийманлардың кеўилли отырып, айтылған әңгимелерден кеўиллерин толтырып, олар ушын исленген хызметлерге ырза қылып қайтарыў емес, ал ели-халықтың алдында қудаларды «бийжағдай» ахўалға түсириў басымырақ болады. Бирақ, өзлериде бир қыйлы болады...

Мысал ретинде ертеректе еситкен еки ўақыямды келтирип өтейин. С. исмли бир жасыүлкен достымыздың айтыўына қарағанда илгериректе бир куда күтисиўдің ўақтында қудаларды күтиўши тәрептің если-если деген жигитлериниң бир-бирлери менен мушласқанларын көрип еркисіз түрде жағаларын услаўға мәжбүр болған. Хәттеки, келген куда-кудағайлардың дурыслап аўқатларында жей алмағанлығын көрип бийжағдай халатқа түскен. Келген мийманлар болса қайтқанша асыққан. Ең ашынарлысы, ишкен хәм өзлерин тута алмаған адамлардың ишинде жасыүлкенлерде өзлериниң «ылайықлы орынларына ийе болған». Соның ушын да олардың айтқанларына хеш ким қулақ аспаған хәм усы жағдайлардың барлығы жасы кишилер менен кишкене балалардың көзлериниң алдында болған. Хәттеки, айырым жасы кишилер өз жасыүлкенлерине «уят ислерге қол урғанлықтарын» еслетиўге мәжбүр болған. Усы мерекеде бир қатар жасыүлкенлердің жасы кишилерден ибрат алыўы лазымлығы анық көзге тасланып турған.

Н.исмли жасыүлкен достымыздың айтыўына қарағанда, оның аўылында бир жасыүлкен бар екен. Ал, енди той-мерекелерде сол жасыүлкен менен бирге отырыўға, ең болмағанда сол жасыүлкен отыратуғын үйге «от жағар» болыўға хәўес жасы кишилердің санлары күннен-күнге артып баратырған қусайды. Достымыздың, не ушын жасы кишилер сол жасыүлкен менен отырыўға хәўес?-деген бизиң сораўымызға берген жуаўларлары бойынша, ол жасыүлкен отырған жеринде хәрқыйлы мазмундағы, тәрбиялық тәсирлери күшли болған әңгиме-гүрриңлери арқалы бирге отырғанларды «аўзына қаратып», гейпара бийбастаклықлардың алдын алыўға себепши болатуғынлығын айтып, бизинде хәўсимизди арттырды. Бул мерекеде жасы кишилердің жасыүлкеннен өрнек алыўына имканият жаратылған.

Қарап турсаңыз, биринши мысалдағы ўақыяларды жасы кишилерге ибрат боларлық ўақия екен деп бахалаўымызға болмайды. Бул ўақия мазмунына жасы кишилер тәрепинен баха берилсе, әлбетте, олардың жасы үлкенлерге болған ғәзеби оянады. Усындай жасыүлкенлердің себебинен куда-кудағайлар арасына суўықшылық түседі. Күйеу менен келин ортасында да бир-биреўиниң ағайын-туўғанларына «кеўли толмаслық», өкпе-гийнелер пайда бола баслайды, олардыңа куда-кудағайларды күтиў ўақтындағы айырым жасыүлкенлерге болған көзқараслары айтарлықтай дәрежеде өзгерислерге ушырайды.

Бизиң пикиримизше, гейпара жасыүлкенлер той-мерекелердеги куда-кудағайларды күтиў ислерин – жарыс деп түсинбеўи керек. Ол жерде арақ ишиў бойынша конкурс өткерилмейтуғынлығын барқулла есте сақлағаны мақул болады. Биреў-биреўин тыңлап,

нәубети менен сөйлеп, мазмунлы әңгимелерден айтып отырса, олар, әлбетте, жасы кишилерге үлги-өрнек болады. Сонда ғана олардың жасы кишилер алдындағы абырайлары артып барады. Керисинше жағдайларда жасыүлкенлер өзлеринің абырайын өзлеринің төгіп алыуына себепши болады. Нәтийжеде, айырым жасы кишилер бундай жасыүлкенлерден ғәзепленеди. Ортада сыйласық жоғала баслайды.

Мақолада кекса инсонларнинг ҳам тарбиячи, ҳам ўрнак намуна сифатида намоён бўлувчи тарбия воситаси эканлиги, шунга яраша улар ўзларини ибрат бўлиш даражасида кўрсатиши зарурлиги баён этилган.

РЕЗЮМЕ

РЕЗЮМЕ

В статье говорится о том, что люди старшего возраста являются воспитателями и примером для молодого поколения, они могут быть средством воспитания. Они всегда должны быть образцом для молодежи.

SUMMARY

It the article the author states that the elders are educators and good sample for the young generation, they can be a means of upbringing and they always should be a sample for them.

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТНАС МӘДЕНИЯТЫ

А.Пазылов – педагогика илимлериниң кандидаты, доцент

Әжинияз атындағы Нөкис мәмлекетлик педагогикалық институты

Таянч сўзлар: этнопедагогика, педагогик ұзаро муносабат, “олабош”, соч, қайчи, декан, талаба.

Ключевые слова: этнопедагогика, педагогический отношение, волосы, ножницы, декан, студент.

Key words: Ethnopedagogics, pedagogical relation, hair, scissors, dean, student.

Адамлар турмысында пайдаланылатуғын хәр қандай мәденияттың көринислери халқымыз тәрәпинен эзелден пайдаланылып киятырған этномәденият пенен тығыз байланысады. Себеби, этномәденият - адамлардың, халық мәденияттының өзине тән өзгешеликлерин, миллий характерди, үрп-әдетлерди, миллий өзін-өзи билиў хызметлерин хәм оны қәлипестириўдиң ызыамлылықларын үйренетуғын илим тараўларының бири саналады. Оның шеңбери оғада кең. Барлық мәденият түрлери; фольклорлық шығармалар, көркем әдебият, дәстүрлер, үрп-әдетлер, ойындар, тәлим хәм тәрбиялық ой-пикирлер, педагогика хәм психология илимлериниң хәммеси этномәденият негизлерине сүйенеди.

Мәдениятлы болыўға хәмме қызығады. Ис-хәрәкетлеринде, сөйлеген сөзлеринде мәдениятсызлықтың, итибарсызлықтың көринислерин өзінде сәўлелендириўшилерден ким болса да өз бойын аўлақ тутыўға хәрәкет жасайды.

Мәдениятлылықтың ең жақсы үлгилерин ең көп таркатыўшылар – муғаллимлер десек хасла қәтелеспеймиз. Себеби, муғаллимниң қолында тәлим хәм тәрбия алыўшы мектеп оқыўшылары менен жоқары хәм орта арнаўлы кәсип-өнер колледжлеринде оқытуғынлардың санлары оғада көп. Соның ушын да, дерлик, барлық муғаллимлердин хәр бири өзлериниң тәрбияланыўшыларына қарым-қатнас мәденияттының, сөйлеў мәденияттының үлгилерин көрсетиўге хәмме ўақыт умтылып жасайды.

Муғаллимлер тек ғана оқыў орынларында емес, ал, жәмийетлик орынларда да өзлериниң мәдениятлылығы менен көзге тасланады. Серли адамлар, соның ишинде оқыўшыларда жәмийетлик орынлардағы адамлардың кийиниўине, ис-хәрәкетлерине, сөйлеген сөзлерине қарап отырып сол адамлардың ишинде кимниң муғаллимшилик кәсип пенен шуғылланатуғынлығын, кимлердиндур басқа кәсип ийелери екенликлерин ажырата алады.

Мен Нөкис педагогикалық училищесинде ислеп жүрген пайытларымда белгили устаз Жумамбет Пирниязов пенен бирге ислестим. Оның менен көп хәзиллесетуғын едим. Оқыў еки сменада алып барылатуғын еди. Бир күнлери сабақ кестесин дүзиў маған тапсырылды. Муғаллимлердин көпшилиги келип сабақ кестесинде өзине «окно», яғный бир сабақ пенен екинши сабақтың аралығында ашық орын қоймаўымды өтиниш етип баслады. Ал, рахметли Жумамбет аға бир мәртебеде сабақ кестеси бойынша қабақ шытқан емес. Оған түске шекемги оқытуғын сменаның биринши,

Жуўмаклап айтқанда, хәр бир жасыүлкен өткерилип атырған той-мерекелердеги куда-кудағайларды күтиў пайытында өзлериниң жасы кишилерди тәрбиялаў объекти хәм тәрбия қуралыда болыўы мүмкинлигин бәрқулла еслеринде сақлағаны мақул болады. Сонда ғана олардың ақылға муўапық ислеген ис-хәрәкетлери жасы кишилеримиздиң минез-қулықларына сөзсиз унамлы тәсирин тийгизеди.

РЕЗЮМЕ

РЕЗЮМЕ

үшинши хәм екинши сменаның екинши ямаса үшинши пар сабақларын қойып берсең де бәрибир. Ол жумыстан қайтып баратырып шәртли түрде сабақ кестесин бир көрип кетеди. Бирақ хәш қашан налымайды. Жумамбет ағаның усы минез-қулықына қарап отырып, оның оғада үлкен педагогикалық мәдениятқа ийе болған, өзінде хәмме ўақыт педагогикалық этика хәм педагогикалық такт (әдеп) талаптарын жәмлеген әдиўли инсан екенлигине исенимим хасыл болды.

Жумамбет ағаның кәсиплеслерине де, оқыўшыларына да қатты сөйлеген ямаса олардың кеўиллерине тийгенлигин көрмедим. Ол барқулла кәсиплеслери хәм шәкиртлери алдында хұрметке бөленип жүрди.

Деген менен бес, бармақтың бирдей емеслиги сыяқлы ишимизде өзи басшылық ететуғын топардағы оқыўшы қызларға гезекпе-гезек тандыр-тандыр нан жаптыртып жейтуғынлар да, пахта терип маңдай тери менен тапқан табысларын қолларына бермейтуғынларда, намыссыз муғаллимлер де арамызда ара-тура болсада ушырасып турды. Олар өзлериниң мәдениятсызлығы, намыссызлығы, уятсызлығы, әдеп-сизлиги себепли өзлерине басқа жерлерден жумыс излеўге мәжбүр болды. Себеби, бундай муғаллимлерде өз оқыўшыларының бетлерине қарай алатуғын, адам сүй-синерлик унамлы минез-қулық, педагогикалық мәдени-яттың көринислери жоқ еди...

Педагогикалық мәденият тек ғана муғаллимлерден емес, ал, мектептин, орта хәм жоқары арнаўлы оқыў орынларының басшыларынан да талап етиледі. Олар адамлар менен болған қарым-қатнастарында өзлериниң мәдениятлы минез-қулықы, шәкиртлерине хәм педагогикалық жәмәәт ағзаларына, этирапындағы басқа да адамларға үлги боларлықтай кишипейиллиги, шийрин сөзлиги, әлпайымлылығы, сыйласықлығы арқалы педагогикалық мәденияттың әлўан түрли үлгилерин көрсете алады.

Оқыў орны басшыларының қай-қайсысы болса да өзи басқарып атырған оқыў орнында күшли тәртип-интизамның болғанын қәлейди. Бирақ, тәртип-интизамды тек ғана талап етиў арқалы жөнге салыў бир канша қыйыншылық туўдырады. Тәртип-интизамды дурыс жолға салыў ушын оқыў орнының басшысы да өзи талап ететуғын тәртип-интизамға бойсыныўына туўра келеди. Керисинше жағдайларда оқыў орны басшысының орынлы талаптары қараўындағылар тәрәпинен ойдағыдай болып орынланбаўы да мүмкин.

Тәртип-интизамды хәр бир оқыў орны басшысы хәр